

Л.А. Вовчук

РОСІЙСЬКО-ІСПАНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ІСПАНСЬКИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ У ЧОРНО- МОРСЬКО-АЗОВСЬКИХ ПОРТОВИХ МІСТАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІН. XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.)

У роботі досліджуються російсько-іспанські дипломатичні зв'язки періоду з кін. XVIII до початку XX ст. Автор акцентує увагу на дипломатичних відносинах між Іспанією та чорноморсько-азовськими портовими містами Російської імперії, встановленню Іспанією там своїх консульств, з метою посилення політичних, економічних і культурних відносин між двома країнами, а також на значенні даної співпраці у подальшій долі України.

Ключові слова: дипломатичні відносини, консул, консульство, Російська імперія, Іспанія, чорноморсько-азовський регіон, Одеса, Миколаїв, Батумі, Таганрог, Ростов-на-Дону, Бердянськ, Новоросійськ.

Сучасний стан розвитку української історичної науки обумовлює необхідність комплексного дослідження історії дипломатичних зв'язків Російської імперії (куди входили й українські землі) з іншими країнами, серед яких важливе місце займають відносини з Іспанією, які формувалися в умовах складного етапу світового розвитку, конфронтаційної політики на міжнародній арені.

Питання діяльності іспанських консулів у чорноморсько-азовських портових містах Російської імперії досліджуваного періоду належить до маловивчених проблем. Однак, деякі аспекти визначеної теми дослідження знайшли своє відображення у роботах сучасних українських дослідників: Б. Чуми [1;2], праці якого присвячені висвітленню діяльності першого іспанського консула в Одесі Луїса дель Кастильйо, який був призначений на цю посаду у 1802 р., та І. Лимана і В. Константинової [3], які подають інформацію щодо виникнення іноземних консульств у Бердянську, серед яких й іспанського.

Важливими є праці американського спеціаліста з історії Північного Причорномор'я П. Херліхі [4; 5], яка досліджуючи основні причини становлення та розвитку Одеси і механізми формування взаємовигідних торгово-економічних зв'язків міста з сусідніми регіонами та краї-

нами, частково розглядає роль і значення іноземних консулів, у тому числі і консулів Іспанії: Бегера-і-Рібаса та ін., у формуванні дипломатичних відносин між Південною Україною й іншими країнами. А також монографія австрійського професора Р. Агстнера [6], який розкриваючи становлення мережі австрійських консульств на території сучасної України у період з 1785 до 1914 років та їх завдання, безпосередньо згадує про відомого у Миколаєві дипломатичного представника, австрійського підданого Л. Куліссіча, який представляв Австрію й Іспанію.

Не менш важливе значення у розгляді даної тематики мають праці краєзнавчого характеру Г. Чередниченко [7; 8], яка висвітлюючи роль іноземних консульств у Миколаєві та їх значення у розвитку міста, побіжно згадує про відкриття іспанського консульства у місті. Недостатня розробка даного питання й актуалізація проблеми для сучасного розвитку України й обумовлюють необхідність вивчення досвіду дипломатичних зв'язків чорноморсько-азовського регіону з Іспанією.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. відносини між Іспанським королівством і Російською імперією, попри географічну віддаленість обох держав, досягли нової, вищої стадії співробітництва. У першу чергу воно стосувалося політичної співпраці у рамках антинаполеонівських коаліцій і врегулювання міжнародних конфліктів після закінчення наполеонівських воєн. Успішні війни Росії проти Османської імперії (1768-1774 і 1787-1791 рр.) посприяли розвитку торговельних контактів між країнами. Оскільки відповідно до Кючук-Кайнарджийського (1774 р.) і Яського (1791 р.) мирних договорів до Російської імперії відійшли території Північного Приазов'я та Причорномор'я, Кримський півострів, а російським кораблям дозволено вільний вихід у Середземне море. Таким чином, згадані договори послужили важливою передумовою для відкриття нового — середземноморського напрямку російської торгівлі, що був значно ближчим, безпечнішим і вигіднішим для країн Південної Європи, ніж північний шлях до російських портів Балтійського моря. Водночас після поділів Речі Посполитої (1772, 1793 і 1795 рр.) до Росії було приєднано території сучасної Правобережної України. Таким чином у складі Російської імперії опинилися аграрнорозвинені українські землі, що знаходилися значно ближче до Чорного моря, ніж до Балтійського [1, с.264].

Встановлення постійних дипломатичних відносин між Іспанським королівством і Російською імперією відбулося у 1760-х рр., завдяки зусиллям іспанського консула у Санкт-Петербурзі Антоніо Коломбі-і-Пає, головним завданням якого було налагодження ефективної торгівлі. Хоча торговельного договору між двома державами, попри невпин-

ні пропозиції іспанського уряду, так і не було підписано, у 1796 р. іспансько-російська торгівля досягла свого максимуму, але вже в останні роки XVIII ст. вона пригальмувалася. Це було пов'язано з тим, що беручи участь у другій антифранцузькій коаліції європейських держав, російський уряд Павла I 28 липня 1799 р. оголосив війну Іспанії, яка на той час мала тісні політико-економічні відносини з Францією.

Проте, враховуючи той факт, що воєнні дії між країнами фактично не велися, у 1801 році, коли до влади прийшов Олександр I, між Росією й Іспанією був підписаний мирний договір, який проголошував припинення війни між країнами та встановлення між ними «миру, дружби і доброї згоди». Важливим моментом цього договору було те, що обидві сторони домовлялися про відновлення дипломатичних відносин між країнами та про обмін їх дипломатичними представниками. Російсько-іспанський мирний договір був ратифікований іспанським королем Карлом IV — 5 грудня 1801 р., Олександром I — 11 березня 1802 р. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся у Парижі 5 квітня 1802 р.

Зважаючи на підписаний документ, Іспанія прагнула відновити торговельні відносини з Російською імперією. Географічно ближчі, у порівнянні з далеким Петербургом, азовські та чорноморські порти — Феодосія, Керч, Маріуполь, Миколаїв, Одеса, Таганрог, Херсон — були значно привабливішими для іспанських торговців. Оскільки Одеса була найбільшим портовим містом Південної Росії та враховуючи порто-франко, яке діяло з 1820 року, Королівство Іспанії запроваджує консульство в Одесі, тим самим даючи початок розвитку дипломатичних відносин чорноморсько-азовського регіону з Іспанією.

Рішення про створення консульства Королівства Іспанії в Одесі було прийнято у 1802 р., а першим іспанським консулом став Луїс дель Кастильйо, який до цього виконував обов'язки віце-консула у м. Туніс на півночі Африки, де зарекомендував себе професійним дипломатичним робітником. Посаду іспанського консула займав до 1825 р.

Враховуючи тогочасні внутрішні проблеми Іспанії, а саме: збройний конфлікт (1808 р.), який почався у країні та довготривалу антифранцузьку війну, відому в історіографії як «війна за незалежність» (1808-1814 рр.), іспанський уряд звертався до зовнішньої політики тільки у пошуках політичної та військової підтримки. Внаслідок цього, іспанське консульство в Одесі виявилось практично непотрібним. Зважаючи на «важкий стан Королівської скарбниці», від 1 липня 1807 р. консульство не отримувало жодних субсидій від іспанського уряду.

Справжнє поживлення торговельних контактів між Іспанією та російськими портами у басейні Чорного моря стало можливим після за-

вершення наполеонівських воєн у 1815 р. Хоча проблема вільного проходження проток для іспанського флоту, незважаючи на зусилля Мадрида та російської дипломатії, надалі залишалася невирішеною.

Тому, лише від 1816 року діяльність іспанського консульства в Одесі почала налагоджуватися. Відносна стабілізація політичного становища Іспанії сприяла розвитку торгівлі між країнами [2, с.278].

З 1836-1845 рр. посаду консула Іспанії в Одесі очолює Яків Яковлевич Багуер, а з 1846 по 1854 рр. — його син Франц Яковлевич Багуер. Потрібно підкреслити, що з метою зменшення навантаження на консула, у 1849 році іспанський уряд відкриває в Одесі посаду віце-консула, яку очолив купець Йосиф Кальсада. З 1854-1858 рр. він був призначений на посаду іспанського консула в Одесі, проте з 1859 р. — знову був понижений до рангу віце-консула.

Протягом усього періоду перебування на посаді консула, вище указані дипломатичні представники, як і Л. дель Кастильйо надалі стимулювали розвиток відносин між Іспанією та Російською імперією, піклувалися про іспанських підданих, які проживали у консульському окрузі, а також повідомляли про внутрішню ситуацію у чорноморсько-азовських містах.

Починаючи з 1854 року іспанським генеральним консулом в Одесі став Франциск Багер-і-Рібас, який займав цю посаду протягом 10 років. У 1864-1866 рр. на посаду іспанського генерального консула було призначено Карлоса де-Еспанья, а з 1867 року генеральним консулом став Рей, який перебував на цій посаді протягом лише одного року. З 1868-1870 рр. іспанським консулом в Одесі був призначений Дон Хуан де Диос-Рохас. 21 серпня 1862 року іспанським віце-консулом був призначений іспанський підданий Антон Кальсада [9, с.26-27].

З 1871 року іспанським консулом в Одесі стає досвідчений дипломатичний представник Гутьерес Альварес (зустрічається як Гутьерес Гальварес, Альверес Гутьерес), який займав цю посаду протягом 19 років, а у 1877 році був призначений іспанським генеральним консулом. Відповідно, віце-консулом став Олександр Корсі (1884-1890 рр.).

У 1891 році іспанським консулом в Одесі став італійський підданий Іван Котронео, якого у 1894 р. призначають генеральним консулом Іспанії в Одесі, проте, вже наступного року він знову стає іспанським консулом і займає дану посаду до 1901 року. Іспанським віце-консулом стає Альфред Ріва (1891-1901), який у той же час займав посаду португальського консула в Одесі [9, с.28].

З 1901-1914 рр. посаду іспанського консула в Одесі займав Ернесто Фрейре [10, арк.4], віце-консулів — Л.Л. Жданов (1903-1911 рр.) та А.Р. Харі (1912-1914 рр.), який у 1911 р. очолив датське консульство в

Одесі. Потрібно підкреслити, що з 1911 року іспанський уряд, з метою зменшення навантаження на консула та віце-консула, відкрив посаду нештатних консула та віце-консула. Таким чином, у 1911 р. іспанський підданий Еміліо Клара Піньоль був призначений іспанським нештатним консулом в Одесі [11, арк.16]. Проте, у травні того ж року його призначили уже іспанським штатним консулом для Бессарабської, Подільської, Полтавської, Херсонської, за винятком міста Миколаєва, та Чернігівської губерній з перебуванням у м. Одеса [11, арк.23].

Протягом 1915-1919 рр. посаду іспанського консула в Одесі займав іспанський підданий Хосе І. Семпере [12, с.289], у свою чергу віце-консулом став відомий на той час дипломатичний представник, який відіграв провідну роль у розвитку економіки Одеси — бразильський віце-консул (1911-1917 рр.) [13, с.273; 14, с.63], купець Першої гільдії Яків Абрамович Бродський. 10 січня 1911 року Я. Бродський був призначений нештатним іспанським віце-консулом в Одесі [14, с.63], а вже з 1915 року він займав посаду іспанського віце-консула [12, с.289].

Окрім дипломатичних і комерційних справ Я. Бродський займався громадсько-суспільною діяльністю, удостоївся звання почесного громадянина Одеси, був гласним і депутатом Міської думи та членом міської Управи, робив великі внески у розвиток Єврейської лікарні та на потреби народної освіти [15, с.10].

Упродовж 70-х рр. XIX — початку XX ст. російсько-іспанські торгово-економічні відносини у чорноморсько-азовському регіоні досягли значного розвитку. У результаті уряд Іспанії, з метою розширення сфер діяльності, вирішив відкрити консульства у Миколаєві, Бердянську, Таганрозі, Ростові-на-Дону, Маріуполі, Батумі та Новоросійську, які ще з самого початку свого розвитку характеризувалися як зернові регіони, а наприкінці XIX — початку XX ст. ще й регіонами, де почала розвиватися торгівля металом, вугіллям та нафтою, тим самим займаючи провідне місце у зовнішньоторговельній політиці Російської імперії.

У 70-х рр. XIX ст. іспанські консульства почали діяти майже одночасно у Миколаєві та Бердянську, де на сьогоднішній день відомо, що на період 1892-1912 рр. посаду віце-консула Іспанії у місті займав Андрій Йосипович Сангуїнеті [16; 17].

Так, у 1872 році іспанським консулом у Миколаєві став австрійський підданий Людвіг Куліссіч, який з 1859 по 1866 рр. був почесним консульським агентом у Феодосії, де досить добре зарекомендував себе як дипломатичний працівник, але за станом здоров'я склав свої повноваження. З 1869 року він був призначений на посаду австрійського консула у Миколаєві і пробув на цій посаді до 1888 р. [18].

У подальшому, а саме починаючи з 1907 року, віце-консулами Іспанії у Миколаєві були: Франц Максиміліан Август Фішер (11.09.1907-1914), С.Я. Тепер (1919) та консул Тіт Андрійович Баздирев (1915) [19].

На початку 1880-х рр. іспанське консульство починає діяти й у Таганрозі, де на січень 1882 р. консулом у місті став Андрій Деонісійович Мусурі [20, арк.60], виконувачем обов'язків якого був Ніколай Діваріс, а віце-консулом був призначений добре відомий у місті концесіонер з газового освітлення та проведення водопроводу італійський підданий Венедикт Людвигович Мошетті [21, арк.2-9], який обіймав цю посаду до 1908 р. [22]. А у 1895 р. віце-консулом у Таганрозі був його син Луї Мошеті (1895 р.) [23], який окрім цього представляв інтереси Італії у місті. Наступниками стали грецький підданий Негропонт (нажаль повне ім'я невідоме), який очолював цю посаду упродовж 1909-1915 рр. [24] та Георгій Аллоїзович Галатіс (1916 р.) [25, с.102].

Напередодні Першої світової війни чорноморсько-азовські портові міста і надалі продовжували відігравати провідну роль у зовнішньоекономічній діяльності Російської імперії, особливо у зерновій і хлібній торгівлі, що тим самим сприяло відкриттю у цих містах нових іспанських консульств і віце-консульств.

Так, у 1900 р. Іспанія відкрила своє віце-консульство у Ростові-на-Дону, де на посаду віце-консула був призначений Матіас Іванович Ларадо, який пробув на ній до 1916 р. [25, с.118; 26].

З 1903 р. іспанське віце-консульство починає діяти у Батумі, де нештатним віце-консулом став Спадаро, який займав цю посаду до 1907 р. [27, столб.539; 28, столб.546]. А з 1908 р. [29, столб.345] його наступником стає Віконт Генріхович Картанза, якому судилося пробути тут до 1915 р. [30, столб.614].

Починаючи з 1908 р., окрім вище зазначених міст, Іспанія відкриває своє нештатне віце-консульство у Новоросійську, який наприкінці XIX ст. займав передові позиції у зовнішньоекономічній діяльності Російської імперії. Досліджуючи дане питання, нами було встановлено, що у місті упродовж з 1908-1917 рр. діяло три консульських працівника: Виводцев (1908-?) [29, столб.345], А. Репніков (1910) [31, столб.746] та Альберт Дюмортьє (1911-1917 рр.) [32, столб.552; 33, столб.782], який з 1916-1917 рр. — став віце-консулом.

Що ж стосується Маріуполя, де також діяло іспанське консульство, то, нажаль на сьогодні нами не встановлено, коли саме воно було відкрито у місті (не пізніше 1895 р.), але у 1895-1916 р. консулом був Йосип Миколайович Видович.

Загалом на початку ХХ ст. Одеський консульський округ Іспанського королівства з центром в Одесі охоплював усю Південну Росію і мав у своєму підпорядкуванні 10 віце-консульств — у Бердянську, Євпаторії, Керчі, Маріуполі, Миколаєві, Таганрозі, Ростові-на-Дону, Феодосії, Батумі та Новоросійську.

На початку 1920 р. у чорноморсько-азовських портових містах остаточно була встановлена радянська влада, що майже повністю припинила діяльність консульських установ у цих містах, розірвавши тим самим усталені міжнародні зв'язки із західним світом.

Таким чином, можна зробити висновок, що упродовж кін. ХVІІІ — початку ХХ ст. російсько-іспанські дипломатичні відносини у чорноморсько-азовських портових містах Російської імперії, незважаючи на складну на той час внутрішню та зовнішню ситуацію в Іспанії, досягли значного розвитку, у результаті чого, урядом Іспанії було відкрито консульства у багатьох портових містах. Активна співпраця між країнами дозволила створити у чорноморсько-азовському регіоні сприятливу економічну кон'юнктуру для швидкого збагачення та виведенню її на міжнародну арену. Такий перебіг дипломатичних відносин між Росією та Іспанією посприяв подальшій співпраці між ними.

Список джерел та літератури

1. Чума Б. Встановлення торговельних відносин Іспанії та Підросійської України у першій чверті ХІХ ст. (за матеріалами іспанського консульства в Одесі) / Богдан Чума // Гуржіївські читання. — Черкаси, 2009. — № 3. — С.264-267.
2. Чума Б. Діяльність Луїса дель Кастильйо на посаді першого консула Королівства Іспанії в Одесі (1804-1825 рр.) / Богдан Чума // Гуржіївські читання: Збірник наукових праць / Ред. кол.: В.А. Смолій, О.І. Гуржій, А.Г. Морозов та ін. — Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2011. — Вип.4. — С.278-281.
3. Лыман И. Бердяские консулы / Игорь Лыман, Виктория Константинова [Электронный ресурс] // Институт исторической урбанистики: офіційний сайт. — Режим доступу: URL: <http://ti-urbanhistory.org.ua/library-archive/libra>
4. Херлихи П. Европейский город Черноморья. очерки истории Одессы ХІХ века / Патриция Херлихи. — Одесса: Изд-во «Optimum», 2009. — 323 с.
5. Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914 / Патриція Герлігі. — К.: «Критика», 1999. — 382 с.
6. Агстнер Р. Про цісарів, консулів і купців. Австрія і Україна 1785-2010 / Рудольф Агстнер. — Wien-Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG, 2011. — 409 с.
7. Чередниченко Г. Иностранные консульства в Николаеве как культурно-историческое явление ХІХ-ХХ столетий / Галина Чередниченко // Краєзнавчий альманах. — Миколаїв, 2004. — №1. — С.3.
8. Чередниченко Г. Консульський квартал / Галина Чередниченко // Николаевские новости — 2004. — 24-28 мая — С.3.

9. Вовчук Л. Іспанські консули Південної України XIX — поч. XX ст. / Людмила Вовчук // Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність. Збірник матеріалів V регіональної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (21-22 березня 2012 року) / За ред. О.П. Тригуба, Т.С. Богданової. — Миколаїв, 2012. — С.26-30.
10. Державний архів Одеської області, м. Одеса (далі — ДАОО), Ф.2, оп.1а «1901 г.», спр.2825. — 56 л.
11. ДАОО, Ф.2, оп.1а, спр.3453. — 42 л.
12. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1915 год. — Одесса: Изд. Введ. Од. град., 1915. — С.289.
13. Адрес-календарь Одесского градоначальника на 1911 г. — Одесса: Издание «Ведомостей Од. градонач.», 1911. — С.273.
14. Адрес-календарь Одесского градоначальника на 1917 г. — Одесса: Издание «Ведомостей Од. градонач.», 1917. — С.63.
15. Ананьич Б.В. Банкирские дома в России, 1860-1914 гг.: Очерки истории част. предпринимательства / Б.В. Ананьич. — Л.: Наука, 1991. — С.10.
16. Календарь и Памятная книжка Таврической губернии на 1892 год. изд. Таврического Губернского Статистического Комитета. — Симферополь: Тип. Таврич. Губерн. Правления, 1892. — С.104.
17. Справочная книжка Таврической губернии на 1912 год. / Изд. Таврического Губернского Статистического Комитета. — Симферополь: Тип. Таврич. Губерн. Правления, 1912. — С.170.
18. Вовчук Л. Російсько-австрійські дипломатичні відносини: 1860-1919 рр. (на матеріалах австрійського консульства в Миколаєві). // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Т.180. Вип.168: Історія. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. — С.65.
19. Вовчук Л. Консули іноземних держав у громадсько-культурному житті Миколаєва (друга половина XIX — 1919 р.) // Аркасівські читання: матеріали I Міжнародної наукової конференції (14-15 квітня 2011 р.). — Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. — С.168-171.
20. Государственное казенное учреждение Ростовской области «Государственный архив Ростовской области» (далі — ГКУРО «ГАРО»), Ф.579, оп.2, д.90, л.60.
21. ГКУРО «ГАРО», Ф.577, оп.1, д.497, лл.2-9.
22. Адрес-календарь и Справочная книга Таврической губернии на 1908 год., изд. Таврического Губернского Статистического Комитета. — Симферополь: Таврическая Губернская Типография, 1908. — С.120, 297.
23. Памятная книжка области Войска Донского на 1895 год. Издана Областным в Д. Статистическим Комитетом, под редак. Члена-Секретаря Ив. Попова. — Новочеркасск. Областная в. Д. типография, 1894. — С.59-60.
24. Вся область войска Донского и Северный Кавказ на 1909 год. Книга администрации, промышленности и торговли. — Ростов-на-Дону: электропечатня А.И. Тер-Абрамиан, 1909. — Столб.219.

25. Памятная книжка области Войска Донского на 1916 год. Издана Областным в. Д. Статистическим Комитетом. — Новочеркасск: Областная в. Д. типография, 1916. — С.102.
26. Памятная книжка области Войска Донского на 1900 год. Издана Областным в. Д. Статистическим Комитетом, под редак. Члена-Секретаря Ив. Попова. — Новочеркасск: Областная войска Донского типография, 1900. — С.108.
27. Кавказский календарь на 1903 г., изд. по распоряжению Главного начальствующаго гражданского частью на Кавказе, под редакцией Старшего Редактора Статистического Отдела Комитета при Закавказском статистическом комитете, Статского Советника Е. Кондратенко. — Тифлис: Тип. А.В. Кутателадзе, 1902.
28. Кавказский календарь на 1907 г., изд. по распоряжению Закавказского статистического комитета, под редакцией Старшего Редактора Статистического Отдела Д.Д. Пагирева. — Тифлис: Тип. К.П. Козловского, Голованский просп., № 12, 1906.
29. Кавказский календарь на 1908 г., изд. по распоряжению Закавказского статистического комитета, под редакцией Старшего Редактора Статистического Отдела Д.Д. Пагирева. — Тифлис: Тип. К.П. Козловского, Голованский просп., № 12, 1908.
30. Кавказский календарь на 1915., изд. по распоряжению Наместника Его Императорского Величества на Кавказе Канцелярией Наместника под редакцией Вице-Директора Канцелярии В.В. Стратокова. Часть I. — Тифлис: Тип. и переплетенная Т-ва «Либерман и К», Крыловская, 15, 1914.
31. Кавказский календарь на 1910 г., изд. по распоряжению Наместника Его Императорского Величества на Кавказе Канцелярией Наместника под редакцией Вице-Директора Канцелярии В.В. Стратокова. Часть I. — Тифлис: Тип. и переплетенная Т-ва «Либерман и К», Крыловская, 15, 1910.
32. Кавказский календарь на 1911 г., изд. по распоряжению Наместника Его Императорского Величества на Кавказе Канцелярией Наместника под редакцией Вице-Директора Канцелярии В.В. Стратокова. Часть I. — Тифлис: Тип. и переплетенная Т-ва «Либерман и К», Крыловская, 15, 1910.
33. Кавказский календарь на 1917 г., изд. по распоряжению Наместника Его Императорского Величества на Кавказе Канцелярией Наместника под редакцией Вице-Директора Канцелярии В.В. Стратокова. Часть I. — Тифлис: Тип. и переплетенная Т-ва «Либерман и К», Крыловская, 15, 1916.

References

1. Chuma V. Vstanovlennya torhovelnykh vidnosyn Ispanii ta Pidrosiiskoi Ukrainy u pershii chverti XIX st. (za materialamy ispanського консулства в Одесі) / Boghdan Chuma // Ghurzxiivski chytannya. — Cherkasu. — 2009. - №3. — S.264-267.
2. Chuma V. Dyalnist Luisa del Kastulio na posadi pershoho konsula Korolivstva Ispanii v Odesi (1804-1825) / Boghdan Chuma // Ghurzxiivski chytannya: Zbirnyk naukovykh prats. / Red.kol: V.A. Smolii, O.I. Ghurzxiiv, A.H. Morozov ta in. —

- Cherkasu: Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. B. Khmelnytskoho, 2010. — Вип. 4. — S.278-281.
3. Lyman I. Berdyanskiye konsuly / Ihor Lyman, Victoriya Konstantinova [Elektronnyi resurs] // Instytut istorichnoi urbanistyky: ofitsiynyi sait. — Rezhym dostupu: <http://ri-urbanhistory.org.ua/library-archive/libra>
  4. Kherlikhi P. Evropeiskii ghorod Chernomor'ya. Ocherki istorii Odesy XIX veka / Patrisiya Kherlikhi. — Odessa: Izd-vo «Optimum», 2009. — 323 s.
  5. Kherlikhi P. Odessa. Istoriya mista, 1794-1914 / Patrisiya Kherlikhi. — K.: «Krytyka», 1999. — 382s.
  6. Agstner R. Pro tsisariv, konsuliv i kuptsiv. Avstriya i Ukraina 1785-2010. — Wien-Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG, 2011. — 409s.
  7. Cherednichenko H. Inostrannye konsulstva v Nikolaeve kak kulturno-istoricheskoe yavlenie XIX-XX stoletii / Halina Cherednichenko // Kraeznavchii akmanakh. — Nikolaev. — 2004. — №1. — S.3.
  8. Cherednichenko H. Konsulskii kvartal / Halina Cherednichenko // Nikolaevskie novosti. — 2004. — 24-28 maya — S.3.
  9. Vovchuk L. Ispanski konsuly Pivdennoi Ukrainy XIX — poch. XX st. / Lyudmyla Vovchuk // Pivdenna Ukraina // Mizhnarodnykh vidnosynakh: istoriya ta suchasnist. Zbirnyk materialiv V rehionalnoi naukovu-praktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh vchenykh (21-22 bereznya 2012 roku) / Za red. O.P. Tryhuba, T.E. Bohdanovoi. — Mykolaiv, 2012. — S.26-30.
  10. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti, m. Odesa (dali DAOO), F. 2, op.1ya «1901 h.», spr.2825. — 56 l.
  11. DAOO, F. 2, op.1ya, spr.4353. — 42 l.
  12. Adres-kalendar Odesskoho hradonachalstva na 1915 god. — Odessa, Izd. Vedom. Od. hrad., 1915. — S.289.
  13. Adres-kalendar Odesskoho hradonachalstva na 1911 god. — Odessa, Izdanie «Vedomostei Od. hradonach.», 1911. — S.273.
  14. Adres-kalendar Odesskoho hradonachalstva na 1917 god. — Odessa, Izdanie «Vedomostei Od. hradonach.», 1917. — S.63.
  15. Ananich B.V. Bankirskie doma v Rossie, 1860-1914 gg.: Ocherki istorii chast. predprinematelstva / B.V. Ananich. - L.: Nauka, 1991. — S.10.
  16. Kalendar i Pamyatnaya knizhka Tavriiskoi hubernii na 1892 god. izd. Tavricheskoho Hubernskoho Statisticheskoho Komiteta. - Simferopol: Tip. Tavrich. Hubern. Pravleniya, 1892. — S. 104.
  17. Spravochnaya knizhka Tavriiskoi hubernii na 1912 god. izd. Tavricheskoho Hubernskoho Statisticheskoho Komiteta. - Simferopol: Tip. Tavrich. Hubern. Pravleniya, 1912. — S. 170.
  18. Vovchuk L. Rosiisko-avstriiski dyplomatychni vidnosyny: 1860-1919 rr. (na materialakh avstriiskoho konsulstva v Mykolaevi). / Lyudmyla Vovchuk // Naukovi pratsi: Naukovo- metodychnyi zhurnal. — T.180. Vyp.168: Istoriya. — Mykolaiv: Vyd-vo ChDU imeni Petra Mohyly, 2012. — S. 65.
  19. Vovchuk L. Konsuly inozemnykh derzhav u hromadsko-kulturnomu zhytti Mykolaeva (druga polovyna XIX — 1919 r.) / Lyudmyla Vovchuk // Arkasivski

- chytannya: materialy I Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (14-15 kvitnya 2011 r.). — Mykolaiv: MDU imeni V.O. Sukhomlynskoho, 2011. — S.168-171.
20. Hosudarstvennoe kazhennoe uchrezhdenie Rostovskoi oblasti «Hosudarstvennyi arkhiv Rostovskoi oblasti» (dali HKURO HARO), F. 579, op.2, d.90. — 1.60.
  21. HKURO HARO, F. 577, op.1, d.497. — ll.2-9.
  22. Adres-kalendar I Spravochnaya kniha Tavriiskoi hubernii na 1908 god. izd. Tavricheskoho Hubernskoho Statisticheskoho Komiteta. - Simferopol: Tavricheskaya Hubernskaya Tipohrafiya, 1908. — S.120, 297.
  23. Pamyatnaya knizhka oblasti Voiska Donskoho na 1895 god. Izhdana Oblastnym v D. Statisticheskim Komitetom, pod redak. Chlena-Sekretarya Iv. Popova. — Novocherkassk. Oblastnaya v. D. tipohrafiya, 1894. — S. 59-60.
  24. Vsyā oblast voiska Donskoho I Severnyi Kavkazh na 1909 god. Kniha administratsyi, promyshlennosti I torhovli. — Rostov-na-Donu: elektropechatnaya A.I. Ter-Abramian, 1909. — Stolb.219;
  25. Pamyatnaya knizhka oblasti Voiska Donskoho na 1916 god. Izhdana Oblastnym v D. Statisticheskim Komitetom, pod redak. Chlena-Sekretarya Iv. Popova. — Novocherkassk. Oblastnaya v. D. tipohrafiya, 1916. — S. 102.
  26. Pamyatnaya knizhka oblasti Voiska Donskoho na 1900 god. Izhdana Oblastnym v D. Statisticheskim Komitetom, pod redak. Chlena-Sekretarya Iv. Popova. — Novocherkassk. Oblastnaya v. D. tipohrafiya, 1900. — S. 108.
  27. Kavkazshkii kalendar na 1903 g., izd. po rasporyazheniiu Hlavnonachalstvuiushchaho hrazhdanskoi chastiu na Kavkaze, pod redaktsyei Snarsheho Redaktora Statisticheskoho Otdela Komiteta pri Zakavkazskom statisticheskom komite, Statiskoho Sovetnika E. Kondratenko. — Tiflis: Tip. A.V. Kutateladze., 1902. — 729 s.
  28. Kavkazshkii kalendar na 1907 g., izd. po rasporyazheniiu Zakavkazskoho statisticheskoho komiteta, pod redaktsyei Snarsheho Redaktora Statisticheskoho Otdela D.D. Pahireva. — Tiflis: Tip. K.P. Rozlovskoho, Holovanskii prosp., № 12, 1906.
  29. Kavkazshkii kalendar na 1908 g., izd. po rasporyazheniiu Zakavkazskoho statisticheskoho komiteta, pod redaktsyei Snarsheho Redaktora Statisticheskoho Otdela D.D. Pahireva. — Tiflis: Tip. K.P. Rozlovskoho, Holovanskii prosp., № 12, 1908.
  30. Kavkazshkii kalendar na 1915 g., izd. po rasporyazheniiu Namesnika Eho Imperatorskoho Velichestva na Kavkaze Kantselyariei Namestnika pod redaktsyei Vitse-Direktora Kantselyarii V.V. Stratokova. Chast I. — Tiflis: Tip. I perepletennaya T-va «Liberan i K», Krylovskaya, 15, 1914.
  31. Kavkazshkii kalendar na 1910 g., izd. po rasporyazheniiu Namesnika Eho Imperatorskoho Velichestva na Kavkaze Kantselyariei Namestnika pod redaktsyei Vitse-Direktora Kantselyarii V.V. Stratokova. Chast I. — Tiflis: Tip. I perepletennaya T-va «Liberan i K», Krylovskaya, 15, 1910.
  32. Kavkazshkii kalendar na 1911 g., izd. po rasporyazheniiu Namesnika Eho Imperatorskoho Velichestva na Kavkaze Kantselyariei Namestnika pod redaktsyei Vitse-Direktora Kantselyarii V.V. Stratokova. Chast I. — Tiflis: Tip. I perepletennaya T-va «Liberan i K», Krylovskaya, 15, 1910.

33. Kavkazshkii kalendar na 1917 g., izd. po rasporyazheniiu Namesnika Eho Imperatorskoho Velichestva na Kavkaze Kantselyariei Namestnika pod redaktsyei Vitse-Direktora Kantselyarii V.V. Stratokova. Chast I. — Tiflis: Tip. I perepletennaya T-va «Liberman i K», Krylovskaya, 15, 1916.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2014 р.

Л.А. Вовчук

Российско-испанские дипломатические связи (на материалах испанских представительств в черноморско-азовских портовых городах Российской империи кон. XVIII — начала XX ст.)

В работе исследуются российско-испанские дипломатические связи периода с кон. XVIII начала XX ст. Автор акцентирует внимание на дипломатических отношениях между Испанией и черноморско-азовскими портовыми городами Российской империи и установление Испанией там своих консульств, с целью усиления политических, экономических и культурных отношений между ними, а также на значении данного сотрудничества в дальнейшей судьбе Украины.

Ключевые слова: дипломатические отношения, консул, консульство, Российская империя, Испания, черноморско-азовский регион, Одесса, Николаев, Новороссийск, Бердянск, Батуми, Таганрог, Ростов-на-Дону.

L. Vovchuk

Russian-Spanish diplomatic relations (the material of the Spanish representation in the azov-black sea port city Russian empire. Late xviii - beginning of xx century)

Diplomatical relations between Russia and Spain late XVIII - beginning of XX century are research in this article. Author accepts your attention on diplomatical relations between Spain and the Azov-Black Sea ports of Russian Empire and setting Spanish consulars there, with aim intensification political, economical and cultural relations between countries and sense of this co operations in the future of Ukraine too.

Key words: the diplomatical relations, consul, consular, Russian empire, Spain, Azov-Black Sea region, Odesa, Mykolaiv, Novorossiysk, Berdyansk, Batumi, Taganrog, Rostov-on-Don.